

УДК 342.147:004.34.08

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.02.71>

ОРГАНІЗАЦІЯ СУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З ВИКОРИСТАННЯМ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Березюк Д.О.,

*аспірант кафедри адміністративно-правових дисциплін,**Львівський державний університет внутрішніх справ*

Березюк Д.О. Організація судової діяльності з використанням інформаційних технологій.

У статті на підставі комплексного системного аналізу розглянуто організацію судової діяльності з використанням інформаційно-комунікаційних технологій. Масштабні зміни соціальної дійсності, пов'язані з технологічним прогресом, цифровою трансформацією, запровадженням цифрових платформ, перетворюють усі сфери державної діяльності, включаючи судову. Впровадження судових цифрових платформ як організаційно-функціональних та технологічних феноменів зумовлює трансформацію традиційних моделей організації судової діяльності, веде до перетворення багатьох судових інститутів, таких як судова система, доступ до суду, підсудність та інші. Необхідність системного правового регулювання організації судової діяльності під час цифрової трансформації державних інститутів визначає актуальність дослідження з практичної точки зору. Об'єктом дослідження є правовідносини, пов'язані з організацією судової діяльності в умовах цифрової трансформації. Предмет дослідження є організація судової діяльності в умовах цифрової трансформації. Методологічну основу дослідження склали загальнонауковий діалектичний метод, загальні та приватні наукові методи пізнання. Організація судової діяльності сприймається як інтегральне поняття, що включає інституційні та функціональні складові. З позиції інституційного підходу організація судової діяльності представляє сукупність правових інститутів, організаційних форм і правил, що регулюють організаційно-забезпечену діяльність усередині судової системи, націлених на належне здійснення судами функції відправлення правосуддя. За чинниками розвитку аргументовано інституційну модель організації судової діяльності, основу якої становлять ознаки судової системи, побудованої як доступна технологічна платформа. Судові технологічні платформи використовуються в країнах ЄС. У цифровому середовищі судова система організується як доступна у мережі Інтернет для фізичних і юридичних осіб цифрова платформа, яка є гарантією єдності судової системи та віддаленої реалізації зацікавленими особами організаційних та процесуальних прав.

Ключові слова: доступ до правосуддя, судова діяльність, цифрові технології, цифрова трансформація, соціотехнічні системи, штучний інтелект.

Berezyuk D.O. Organization of judicial activity using information technologies.

The article, based on a comprehensive system analysis, examines the organization of judicial activity using information technologies. Large-scale changes in social reality associated with technological progress, digital transformation, and the introduction of digital platforms will transform all spheres of state activity, including judicial. The introduction of digital judicial platforms as organizational, functional, and technological phenomena causes the transformation of traditional models of organizing judicial activity, leads to the transformation of many judicial institutions, such as the judicial system, access to court, jurisdiction, and others. The need for systemic legal regulation of the organization of judicial activity during the digital development of state institutions determines the relevance of the study from a practical point of view. The object of the study is legal relations related to the organization of judicial activity in the context of digital transformation. The subject is formed by the norms of law that regulate legal relations related to the organization of judicial activity. The methodological basis was formed by the general scientific dialectical method, general and private scientific methods of cognition. The organization of judicial activity is perceived as an integral concept that includes institutional and functional components. From the standpoint of the institutional approach, the organization of judicial activity represents a set of legal institutions, organizational forms and rules that regulate organizationally supported activities within the judicial system, aimed at the proper implementation of the function of administering justice by the courts. According to the development factors, an institutional model of the organization of judicial activity is argued, the basis of which is the features of the judicial system, built as an accessible technological platform. In the digital environment, the judicial system is organized as a digital platform available on the Internet for individuals and legal entities, which is a guarantee of the unity of the judicial system and the remote implementation of organizational and procedural rights by interested persons.

Key words: access to justice, judicial activity, digital technologies, digital transformation, sociotechnical systems, artificial intelligence.

Постановка проблеми. Теоретиками інформаційного суспільства визнається, що технологія є однією з головних сил, що визначає характер соціального часу та трансформують соціальні відносини та світогляд. Технології супроводжуються багатоаспектними соціальними ефектами, виступаючи ключовим фактором, що утворюють систему, яка впливає на масштабну та якісну зміну всіх сфер життєдіяльності. Технології детермінуються глобальними тенденціями інтенсифікації використання інформаційних технологій, та суспільними потребами щодо нової парадигми соціального управління та забезпечення ефективної взаємодії громадян і держави. Відповідно до цих тенденцій і закономірностей технології впливають на визначення нової організації судової діяльності.

Мета статті – дослідження організації судової діяльності з використанням інформаційних технологій.

Стан опрацювання проблематики. Значний вклад у дослідження застосування інформаційних технологій внесли вчені: О. Берназюк, В. Борщенко, О. Бринцев, М. Гетманцев, Н. Голубева, К. Дрогозюк, О. Кібенко, Т. Степанова, С. Чванкін та інші. Відносини у сфері інформаційних технологій є динамічними, що вимагає проведення відповідних досліджень.

Виклад основного матеріалу. Національна економічна стратегія на період до 2030 року формує нову технологічну основу для розвитку економіки, соціальної сфери, державного управління, оборони країни, безпеки держави та забезпечення правопорядку [1].

Створення інформаційно-комунікаційної основи перетворює всю систему управління. Проте судова влада має низку особливостей, що визначають специфіку впровадження цифрових технологій у діяльність судів.

Важлива роль технічних засобів у підвищенні ефективності організації судових органів констатувалася на міжнародно-правовому рівні більше тридцяти років тому. Використання у судовій діяльності цифрових технологій визнається спрямованим на підвищення відкритості, доступності та прозорості правосуддя, на реалізацію прав громадян у сфері отримання інформації про діяльність судів, що визначено у Висновку Консультативної ради європейських суддів № 26 від 01.12.2023 р. «Рухаючись вперед: використання асистивних технологій у судочинстві» [2].

Завдання застосування цифрових технологій повинні виконуватися без шкоди для основних цінностей судової системи в конституційно-правовому контексті, таких як доступ до правосуддя, незалежність і неупередженість суддів, справедливність розгляду в розумні терміни, якість судових рішень [3, с. 37].

Традиційне розуміння технологічної модернізації судів пов'язують із впровадженням технологій, призначених для автоматизації процесів судового діловодства, як найбільш рутинних судових процедур. Автоматизація стандартних операцій судового діловодства, які раніше виконували в ручному режимі, дозволяє прискорити обробку судових справ і матеріалів, виключити помилки, зумовлені людським фактором, знизити навантаження на працівників апарату суду [4].

Розширення обсягу автоматизації формальних операцій, які раніше виконувались персоналом суду, представляє вузьковідомчий підхід до підвищення технологічності судової діяльності. Цей підхід не враховує можливості якісно нових цифрових інновацій підвищення ефективності судової організації. Хмарні обчислення, великі дані, технології блокчейн, штучний інтелект дозволяють формувати докази на основі відкритих відомчих баз даних та мережевої взаємодії [5, с. 393-394].

Судові системи країн Європейського Союзу стрімко вдосконалюють технологічність, відмовляючись від таких досягнень, які можуть стати застарілими в середньостроковій перспективі. В Україні розвиток штучного інтелекту заплановано з метою забезпечення національних інтересів і реалізації стратегічних національних пріоритетів, оскільки інше спричинить економічне та технологічне відставання країни [6].

Здатність, подібно до людини, вирішувати різні завдання, мислити, взаємодіяти і адаптуватися до умов, що змінюються, є характерною рисою універсального штучного інтелекту. У зарубіжній літературі схоже функціональне значення має термін «прогностичне правосуддя», яке означає застосування штучного інтелекту в судочинстві, що дозволяє здійснювати аналіз великої кількості типових судових рішень певних видів судових спорів (наприклад, про стягнення аліментних, пенсійних платежів) та надавати допомогу судді у прийнятті рішення у справі.

У судовій діяльності затребуваними є технології штучного інтелекту, що здійснюють обробку мови, розпізнавання та синтезу мови, що дозволить скоротити час підготовки протоколу судового засідання [7, с. 9].

Технології передбачають включення до структури процесів інформаційних технологій, які вносять корективи в організацію роботи судів, компетенції працівників суду, фактично виступають

регулятором з питань організації та діяльності суду. Об'єднання діяльності суддів, судового персоналу та інформаційних технологій в єдину систему тягне зміну характеру судової організації від соціальної до соціотехнічної.

Соціотехнічні системи розглядаються в контексті взаємодії та взаємовпливу соціальних аспектів та технологічних факторів, маючи на увазі, що останні не повинні суперечити гуманітарним цінностям. Наприклад, у Європейському Союзі виокремлено принципи використання штучного інтелекту в судових системах: поваги до фундаментальних прав; недискримінації; якості та безпеки; прозорості, неупередженості та чесності; під контролем користувача.

Соціотехнічну систему розглядають як інституційну структуру, що є мережевою, відкритою, націленою на постійний соціальний і технічний розвиток. Зарубіжними дослідниками виділяється проблема, пов'язана з тим, що використання окремих цифрових інновацій потребує участі багатьох людей, організацій, компонентів машин, програмних алгоритмів високої складності та динамічності середовища.

Соціотехнічна система має бути побудована так, щоб її соціальна та технічна підсистеми забезпечували взаємні потреби. Судова організація, набуваючи характеру соціотехнічної, має бути націлена на досягнення оптимального балансу між новітньою технологічною інфраструктурою судів та засадами судової влади, гарантії яких забезпечують цифрові інновації.

Досягнення якості судової діяльності, що відповідає новим викликам, не може бути обмежене інформатизацією, тобто впровадженням інформаційних технологій без урахування інших перетворень у судовій сфері. Технологічна модернізація не визначається інноваціями або обсягом їх впровадження. Технологічну модернізацію установи визначає такий критерій як здатність вносити зміни до методів і форм роботи в умовах цифровізації. Технологічність судової діяльності залежить від створення організаційних форм, які відповідають реаліям цифрової доби.

Ретроспективний аналіз досвіду впровадження цифрових технологій у діяльність судів дозволяє виділити особливості, що не дозволяють повною мірою реалізувати потенціал цих технологій:

- під час впровадження інформаційних технологій беруться до уваги інтереси судової установи, пов'язані з автоматизацією окремих судових процедур, а не інтереси учасників судових розглядів;
- впровадження окремих інформаційних систем, зокрема елементів судового діловодства супроводжується надмірністю, дублюванням функцій, збереженням традиційних схем, зокрема «паперового» судового діловодства;
- інформаційні інструменти додаються до існуючих структур і схем судового адміністрування без урахування всіх аспектів судової діяльності.

Технологічна модернізація судів має супроводжуватись вирішенням комплексу взаємопов'язаних питань пов'язаних з організаційними, структурними та функціональними аспектами діяльності, що ґрунтуються на інноваціях. Технології є фактором цифрової трансформації судових інститутів у нерозривному зв'язку та єдності, структурних змін в організації роботи судів, зумовлюючи інноваційний вигляд моделі судової організації з властивою їй системою стійких зв'язків.

Показники, що слугують для оцінки рівня ефективності використання судами інформаційних технологій, повинні відображати ступінь розвитку та збалансованості технологічних, законодавчих та організаційних елементів. Дослідницька стратегія має бути спрямована на виявлення тих внутрішніх механізмів, які дозволять підтримувати в стані гармонійної рівноваги всі складові судової влади, що забезпечить цілісність, стійкість.

Виявити закономірності, що формуються, в процесі цифровізації судів дозволить застосування загальнонаукових концепцій, теоретико-методологічних понять і положень теорії систем. Методологія системного підходу має використовуватися з урахуванням історичного контексту динамічної зміни судового середовища в інформаційному суспільстві [8, с. 10-11].

Технологічність судової діяльності носить двосторонній і взаємозумовлений характер, зумовлений збалансованістю спільних і відомчих інтересів. Насамперед забезпечення гарантій доступу громадян до суду, у тому числі в цифровій формі. Трансформація судів за рахунок використання цифрових технологій має відповідати традиційним цінностям судової влади, дозволяючи судам працювати прозоро, ефективно та орієнтовано на інтереси громадян.

Технологічне удосконалення може значно зменшити витрати, пов'язані з доступом громадян до правосуддя. Поряд із цим в аспекті корпоративних інтересів важливого значення набуває підвищення ефективності судової організації та економія судового бюджету.

Використання виключно традиційних форм діловодства, неможливість оцифрування і автоматичного опрацювання документів, що стосуються рутинної роботи судів, знижує ефективність організації судової діяльності. Характер технологічності обумовлений двома напрямками – пошуком балансу у вирішенні внутрісистемних і публічних завдань судової діяльності за допомогою створен-

ня найбільш релевантних організаційних форм, що відображають нову, під впливом інформаційних технологій, систему стійких зв'язків усередині судової системи.

Технології, визначаючи якість і інноваційний характер організації судової діяльності, детермінує нові ознаки інституційної моделі організації судової діяльності побудованої на підставі інформаційних платформ.

Одним із стратегічних завдань розвитку України визнано прискорене впровадження платформних рішень у сфері державного управління з метою виконання функцій, покладених на органи влади, на користь населення та бізнесу. Впровадження цифрових платформ пов'язується із сприянням економічному зростанню, цифровізації та технологічному розвитку України. Подібні завдання слід розглядати як умову конкурентоспроможності держави та забезпечення національної безпеки.

Судова система як сукупність судів в адміністративно-територіальних одиницях зумовлює необхідність фізичного перебування громадян у будівлі суду. Ця обставина об'єктивно не може забезпечити системний доступ громадян до правосуддя. З урахуванням виявлених закономірностей судова система має отримати новий прояв. Для того, щоб відповідати новим викликам цифрової доби та загрозам, у тому числі санітарно-епідеміологічного характеру, судова система повинна мати форму у вигляді доступної для фізичних та юридичних осіб цифрової платформи. Це має значення в умовах воєнної агресії росії [9].

Побудова судової системи на платформі як ознака моделі судової організації передбачає наявність цифрових платформ, що об'єднують учасників судочинства в цифровому просторі, поряд із сукупністю встановлених законом судових установ у географічному аспекті.

У наукових працях, що торкаються проблеми права, констатується, що з розвитком цифрових комунікацій соціальний час неухильно прискорюється, тимчасові характеристики стають найбільш важливими, а просторові – менш істотними. Цифрові технології змінюють звичне сприйняття відстаней та мінімізують особисту взаємодію між судом і громадянином. Цифрові платформи які істотно трансформують судові інститути, пов'язані з територіально-географічними чинниками, а й формують нове уявлення про судову систему, дозволяючи прогнозувати розвиток.

Цифрова платформа – це сукупність інформаційної інфраструктури, власником, якої можуть бути органи публічної влади та місцевого самоврядування, бізнес-структури державної, комунальної та приватної власності, програми для електронних обчислювальних машин, пов'язані з ними інформаційно-комунікаційні технології, що забезпечують взаємодію в інформаційно-комунікаційній мережі, інформаційні системи та інформаційні ресурси [10, с. 356].

Цифрові платформи становлять нову форму судової системи. Судова цифрова платформа не скасовує традиційне уявлення про судову систему. Усуваючи територіальний чинник та необхідність фізичної присутності в суді, судова цифрова платформа доповнює сукупність уявлень про судову систему, внаслідок чого остання набуває двох форм прояву.

Судова система у традиційному розумінні це сукупність судів, які мають ієрархічну структуру з урахуванням адміністративно-територіального устрою України. У цьому розумінні сукупність судів у географічному аспекті представляє платформу в цифровій реальності. У цифровій реальності доступ до суду здійснюється безвідносно за місцезнаходження конкретної судової установи. Цифрова платформа ідентифікується суб'єктом звернення до суду як судова установа з властивими функціями та завданнями.

Цифрове середовище зумовлює якісно нове уявлення про судову систему. Побудова судової системи на платформі передбачає поряд із сукупністю встановлених законом судових установ у географічному аспекті наявність цифрових платформ, що об'єднують учасників судочинства в цифровому просторі. При платформній моделі судова система організовується у географічному просторі у двох видах: фізичному та цифровому. У цифровому середовищі судова система організовується як доступна за допомогою мережі Інтернет для фізичних і юридичних цифрова платформа, яка є гарантією єдності судової системи при віддаленій реалізації зацікавленими особами організаційних та процесуальних прав.

Судова цифрова платформа впливає на сприйняття судової системи у її розширювальному тлумаченні, оскільки надає можливості для дистанційного проведення конференцій та обрання членів органів суддівського самоврядування, участі суддів у діяльності цих органів.

Можливості транскордонного застосування цифрових платформ дозволяють вибудовувати взаємини із судовими органами країн Європейського Союзу, забезпечуючи конкурентоспроможність національної судової системи. Націленість на співпрацю судових систем України та держав Європейського Союзу актуалізує вироблення параметрів електронної взаємодії [11].

Характерною рисою еволюції судової діяльності є підвищення ролі та значення форм мирного вирішення спорів у правозахисному механізмі. Досягнення в галузі технологій та цифрових комунікацій здатні створити можливість звернення громадян до різних форм урегулювання спорів, у тому

числі до примирення без судових процедур. У цьому сенсі цифрове примирення або онлайн примирення, що розуміється як спосіб позасудового добровільного врегулювання спору в електронному дистанційному форматі, є засобом підвищення доступу до правосуддя і дозволяє знизити навантаження на суди. Цифрова платформа відкриває нові можливості для координації діяльності сторін, спрямованої на вирішення правового конфлікту за допомогою спеціальних електронних сервісів.

Цифрові платформи трансформують уявлення про примирення (онлайн примирення, у приміщенні суду або за участю суду, або за допомогою судових цифрових платформ), яке розглядається в структурі судової діяльності. Ця ознака передбачає додаткові завдання суду, націлюючи на врегулювання спорів.

Висновок. Сучасна інституційна модель організації судової діяльності, що базується на цифрових технологіях, визначається факторами суспільного розвитку як регуляторами при врахуванні специфіки та призначення органів судової влади. Технології визначає якість та інноваційний характер організації судової діяльності. Ця обставина призводить до зміни характеру судової організації від соціальної до соціотехнічної.

Технології є фактором цифрової трансформації судових інститутів у нерозривному зв'язку та єдності, структурних змін в організації роботи судів, зумовлюючи інноваційний вигляд моделі судової установи з властивою системою стійких зв'язків. Ознаками інституційної моделі організації судової діяльності є: побудова судової системи на платформі, яка передбачає поряд із сукупністю встановлених законом судових установ у географічному аспекті, наявність цифрових платформ, що об'єднують учасників судочинства у цифровому просторі; включення форм примирення до структури судової діяльності, що розширює завдання суду, націлюючи на врегулювання спорів через онлайн-примирення на основі судових цифрових платформ.

При платформній моделі судова система організовується у географічному просторі у двох видах: фізичному та цифровому. У цифровому середовищі судова система доступна за допомогою мережі Інтернет для фізичних та юридичних осіб через цифрову платформу, що є гарантією єдності судової системи при віддаленій реалізації організаційних і процесуальних прав.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 р. № 179. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-%D0%BF#Text>.
2. Висновок № 26 (2023) Консультативної ради європейських судів: Рухаючись вперед: використання асистивних технологій у судочинстві (Страсбург, 1 грудня 2023 року). URL. https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/vysnovok_kryes_no_26_neoficiynny_pereklad.pdf.
3. Ковалів М.В., Єсімов С.С., Назар Ю.С., Гаврильців М.Т. та інші. Судові та правоохоронні органи: навчальний посібник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2016. 388 с.
4. Функціонування Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи. URL. https://dsa.court.gov.ua/dsa/inshe/func_ecits.
5. Ковалів М.В., Єсімов С.С., Ярема О.Г. Інформаційне право України: навчальний посібник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 416 с.
6. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.12.2020 р. № 1556-р. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text>.
7. Борщенко В.В. Інформаційні технології в судочинстві: сучасний стан та перспективи. *Вісник Одеського національного університету. Серія: Правознавство*. 2024. Том 26. Випуск 1 (38). С. 7–11.
8. Дзьобань О.П., Яроцький В.Л. Соціологічний та аксіологічний напрямки сучасних правових досліджень: загальне бачення. *Інформація і право*. 2018. № 1 (24). С. 5–13.
9. Резворович К.Р., Лазарева О.Л. Роль цифрових технологій у здійсненні цивільного судочинства в умовах воєнного стану в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2024. № 1. С. 95–99.
10. Єсімов С.С. Цифрові платформи у контексті надання публічних послуг. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 4. С. 352–357.
11. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення укладення угоди між Україною та Європейським Союзом про взаємне визнання кваліфікованих електронних довірчих послуг та імплементації законодавства Європейського Союзу у сфері електронної ідентифікації: Закон України від 01.12.2022 р. № 2801-IX. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-20#Text>.